

Helsinški *bilten*

**HELŠINŠKI ODBOR
ZA LJUDSKA PRAVA U SRBIJI**
Kralja Milana 10, Beograd;
tel. 011/3032-408; fax. 2639-437;
e-mail: office@helsinki.org.rs
http://www.helsinki.org.rs

BR.101 // MART 2014.

VANREDNI IZBORI: POBEDA PRAGMATIČNOG NACIONALIZMA

FOTO: V. ANĐIĆ/RF

Pobeda Srpske napredne stranke (SNS) i njenog lidera Aleksandra Vučića na vanrednim parlamentarnim izborima, kao i u Beogradu, bila je očekivana, ali ipak šokantna. Postotak osvojenih glasova premašio je i onaj koga je na prvim višestranačkim izborima u Srbiji, 1990. godine osvojio Slobodan Milošević. Vojislav Koštunica, predsednik Demokratske stranke Srbije ocenio je da sastav i struktura novog saziva Skupštine Srbije „umnogome podsećaju na devedesete godine XX veka, samo su dva glavna aktera, SPS i SRS,

sada SNS, promenili mesta“. Ovakvom izborom ishodu, kako ističe, presudno su doprinele „zapadne sile“ kojima to najviše odgovara.¹ To znači da je SNS u Skupštini Srbije dobila većinu veoma blizu apsolutnoj (dvotrećinskoj), što joj omogućuje sastav vlade po sopstvenom izboru.

Reč je o pobedi „srpskog pragmatičnog nacionalizma“ koji, za razliku od ortodoksnog pokušava

¹ Konferencija za novinare u izbornom štabu Demokratske stranke Srbije, 16. mart 2014.

da se uklopi u evropski model i unutar njega ostvaruje svoj izvorni koncept. To znači – očuvanje Kosova unutar Srbije (ili samo njegovog severnog dela), stvaranje Velike Srbije i ekonomski oporavak zemlje – što se ne može ostvariti uz pomoć Rusije, već samo uz pomoć Evropske unije (EU). Članstvo u EU omogućava neometani komunikaciju sa srpskim korpusom na teritoriji bivše Jugoslavije i održavanje aspiracije o ujedinjenju.

Najznačajnija posledica izbornog uspeha SNS, koju je odlazeći premijer Ivica Dačić nazvao „političkim cnuamijem“,² je potpuno nova konfiguracija političke scene Srbije. U budućem parlamentu, uz naprednjake sedeće još samo tri političke grupacije – Socijalistička partija Srbije (SPS), Demokratska stranka (DS) i Nova demokratska stranka (NDS); takođe još tri manjinske stranke – Savez vojvođanskih Mađara (SVM), Stranka demokratske akcije (SDA) i abanska Partija za demokratsko delovanje (PDD), kojima izborni prag od 5 posto osvojenih glasova nije bio potreban.

Tri stranke koje su od osnivanja uvek imale svoje predstavnike u parlamentu nisu prešle cenzus - Demokratska stranka Srbije (DSS), Ujedinjeni regioni Srbije (URS) i Liberalnodemokratska partija (LDP).

Biračko telo se, po svemu sudeći, povelu za najjednostavnijim ponudama. Kampanja naprednjaka rukovodila se onim što uvek prolazi – populizmom i socijalnom demagogijom. „Suspendovanjem demokratije“,³ Srbija je pokazala da je izgubila poverenje u demokratski proces koji do sada nije otvorio perspektivu običnom građaninu. Kažnjavajući stranke koje su, po mišljenju birača brinule o „sebi“ i „svojima“, umesto

o opštem interesu, dovela je do ove promene na srbijanskoj političkoj sceni.

Izbornom uspehu naprednjaka doprinelo je nekoliko činilaca. Među njima je - odabrani timing - na vrhuncu popularnosti Aleksandra Vučića koju je stekao zbog konstantne kampanje protiv korupcije. Svojim tradicionalnim nacionalizmom i populizmom, na jednoj strani, i navodnim modernizmom, na drugoj, Srpska napredna stranka i Aleksandar Vučić zahvatili su znatan deo biračkog tela i u desnom konzervativnom korpusu (potencijalnih glasača DSS, Dveri, Srpske radikalne stranke i dr), kao i u onom liberalnom koji bi po logici, trebalo da glasa za DS, URS, ili LDP. Konačno, agresivno, povremeno i brutalno diskreditovanje političkih protivnika izborna, uz bespogovornu podršku najbrojnijih i najuticajnijih medija, dodatno su obezbedili uspeh naprednjaka.

Drugi pobednik ovih izbora je Ivica Dačić, lider Socijalističke partije Srbije i dosadašnji premijer. Koalicija SPS je osvojila gotovo isti broj glasova i mandata kao i na redovnim izborima 2012, što je znak njene unutrašnje konsolidacije i stabilnog pozicioniranja na političkoj sceni. Takav ishod utoliko je značajniji s obzirom na bezobzirnu kritiku i opozicije i dosadašnjih partnera tokom predizborne kampanje.

Obe Demokratske stranke jedva su prešle cenzus, dok su LDP i URS ostale ispod cenzusa. Time je poražena tzv. građanska opcija.⁴ To je cena koju je opozicija platila sopstvenoj nedoslednosti, konfuznoj orijentaciji, podeljenosti i generalno, nesnalaženju u, za nju novonastaloj situaciji. Na strategiju SNS da diskvalifikuje prethodnu vlast, sadašnja opozicija, jednim delom (DS),

2 Konferencija za novinare u izbornom štabu Socijalističke partije Srbije, 16. mart, 2014.

3 Analitičar Đorđe Pavićević, u "izornoj noći" na TVB92, 16. mart 2014.

4 Ni u jednoj opštini u Srbiji nije pobedila nijedna od stranaka sa demokratskim predznakom; nekoliko pobeda u svojim sredinama osvojile su manjinske stranke: Savez vojvođanskih Mađara u Vojvodini, Stranka demokratske akcije u Sandžaku i Partija za demokratsko delovanje na jugu Srbije.

nije ponudila adekvatan odgovor, dok je drugi deo koketirao sa SNS, nudeći se za partnerstvo u budućoj vlasti.

Lider Demokratske stranke Srbije Vojislav Koštunica i prvi čovek Ujedinjenih regiona Srbije Mladan Dinkić podneli su ostavke. Osim iznuđene ostavke Borisa Tadića nakon debakla na predsedničkim izborima 2012, u novijoj političkoj istoriji Srbije prvi put se dogodilo da najodgovorniji stranački ljudi dobrovoljno snose konsekvence poraza. Međutim, Vojislav Koštunica će se aktivirati u Fondu Slobodana Jovanovića, što mu ovezbeđuje kontinuitet ideološkog delovanja koje je uvek bilo važnije od političkog. On je upravo u toj sferi dao značajan pečat sadašnjem duhovnom stanju Srbije.

Potpisivanjem Briselskog sporazuma (Beograd-Priština) i njegovim sprovođenjem, SNS je stekla simpatije i podršku Zapada. Visoka predstavnica za spoljnu politiku EU Ketrin Ešton, uz čestitku, najavila je i dolazak u Beograd nakon formiranja vlade. Iz Berlina je u ime vladajuće Hrišćansko-demokratske unije stigla ocena da je SNS „jasnim opredeljenjem za ulazak u EU uspela da udvostruči glasove“,⁵ ali uz istovremeno podsećanje da put do Brisela vodi preko Prištine.⁶ Ambasador Rusije Aleksandar Čepurin naglasio je dobre odnose Beograda i Moskve („Srbija je veoma bliska Rusiji“, izjavio je on u izbornoj noći).

Od Aleksandra Vučića se svakako očekuje da još odlučnije i brže nastavi proces normalizacije odnosa između Srbije i Kosova. Indikativno je da je u prigodnim obraćanjima povodom saopštavanja izbornih rezultata, potrebu daljeg procesa

5 Politika, 18. mart 2014.

6 „Iz naše perspektive za Srbiju je pravi put da sa SNS i Aleksandrom Vučićem dalje ide ka EU. Preduslov za to su pregovori sa Kosovom. U aprilu prošle godine potpisani sporazum, koji na kraju vodi do priznanja Kosova, mora sada dalje da bude sproveden“ piše u oceni izvestioca za spoljnu politiku Hrišćansko demokratske unije Filipa Misfeldera; Politika, 18. mart 2014.

normalizacije odnosa sa Kosovom spomenuo jedino predsednik SPS Ivica Dačić.

Uverljivom izbornim rezultatom Vučić je obezbedio poziciju da „bira i vlast i opoziciju“.⁷ Takođe je sebe i buduću vladu obavezao na ispunjavanje nemalih, iako prilično nedefinisanih obećanja. Pogotovo kada je reč o reformskim zahvatima u sferi ekonomije i o izlasku Srbije iz dramatične finansijsko-ekonomske krize. Osim što je tokom kampanje reforma bila ključni slogan, nije precizirao šta konkretno podrazumvaju „teški i bolni“ rezovi, neophodni za njeno ozbiljno sprovođenje. Neposredno uoči izbora Vučić je ugovorio kredit od Ujedinjenih Arapskih Emirata u iznosu od milijardu dolara za delimično popunjavanje minusa u budžetu i isplatu plata i penzija u nekoliko narednih meseci.

Hapšenje narko-bosa Darka Šarića (koji se sam predao) je u javnosti učvrstilo Vučićev imidž nepokolebljivog borca protiv organizovanog kriminala (i korupcije). Ta njegova „svemoć“ tek će u narednom periodu biti na istinskom iskušenju, jer će, kako konstatuje nemačka ekspertkinja za Zapadni Balkan Johana Dajmel, „ubuduće biti odgovoran za sudbinu države, na dobar, ili na loš način“.⁸ Neki komentatori ističu da su pred Vučićem dva moguća puta: „da ostvari obećano i uđe u istoriju ili da zbog nemoći i neostvarenih obećanja, uz ovakvu opoziciju i bez uravnoteženih medija, uđe u demokratsku oligarhiju“.⁹ Po mišljenju Đorđa Vukadinovića glavnog urednika Nove srpske političke misli, pobeda SNS je čak za nijansu „preterana“, tj. „kontraproduktivna, jer preveliku odgovornost baca u ruke SNS i njenog lidera Aleksandra Vučića“.¹⁰ Florijan Biber, profesor Univerziteta u Gracu, ističe „da je apsolutna vlast opasna i za srpsku demokratiju, pogotovo u zemlji u kojoj ne postoji prava kontrola vlasti,

7 Tako ga je okarakterisao glavni i odgovorni urednik Nedeljnika, Veljko Lalić, Nedeljnik, 20. mart 2014.

8 Danas, 20. mart 2014.

9 Komentar „Šta s pobedom“, Naše novine, 18. mart 2014.

10 Politika, 18. mart 2014.

nezavisnih institucija je malo, dosta medija je lojalno vlastia dve od tri (parlamentarne) opozicione stranke više žele da rade sa naprednjacima nego da ih kritikuju¹¹.

FORMIRANJE VLADE – USKORO?

Unutrašnja situacija u zemlji nalaže brzo formiranje vlade. Drugi razlog za njeno brzo formiranje je i činjenica da SNS ne mora više da traga za partnerom sa kojim bi imala parlamentarnu većinu.¹² Vučić je najavio da će razgovarati i sa svim strankama koje su ušle u parlament, a možda i sa onima koje nisu, jer sve „imaju ideje kako bi zajedno mogli nešto dobro da uradimo za Srbiju“.¹³

On je poimence naveo da će, osim sa Socijalističkom partijom, razgovarati i sa Demokratskom strankom Dragana Đilasa, i strankom Borisa Tadića. Budući premijer će se veoma brzo suočiti sa nedostatkom ljudskih kapaciteta i stoga su mu potrebni ljudi iz DS i drugih partija koje imaju resurse da popune mesta u ministarstvima i nizu drugih institucija i ustanova, uključujući i javna preduzeća, ali i buduću beogradsku upravu. SNS nikada nije imala dovoljno adekvatnih kadrova, čak ni onda kada joj je trebalo znatno manje funkcionera nego sad.

GUBITNICI IZBORA – BEZ IDEOLOGIJE I PROGRAMA

Partije koje nisu prešle cenzus bile su zatečene. To prvenstveno važi za tri – Demokratsku stranku Srbije, Ujedinjene regione i

11 Ugrožena demokratija, Danas, 25. Mart 2014.

12 U nekoliko navrata do sada neke manje partije, poput SPS, ili URS, na primer, igrale su na tu kartu i uspevale da sebi obezbede dobru poziciju u vladajućoj strukturi.

13 Konferencija za novinare u izbornom štabu SNS, 16. mart 2014, na RTS.

Liberalnodemokratsku partiju – koje su, prema prethodnim istraživanjima javnog mnjenja gotovo izvesno imale „prolaz“.

Najveće iznenađenje predstavlja neuspeh DSS, koja u političkom i društvenom životu Srbije konzervativizmom i otvorenim antievropskim stavom obuhvata znatno širi krug od dosadašnje parlamentarne reprezentacije, 6-8 posto. Uz to, njeni simpatizeri i podržavaoci pripadaju uticajnoj srpskoj intelektualnoj eliti, od crkve, preko medija, do Srpske akademije nauka i umetnosti. Paradoksalno, Vojislav Koštunica je u ovoj kampanji bio aktivniji nego ikad: neumorno je obilazio Srbiju, držao govore, rukovao se s biračima... ali ipak nije uspeo da predje izborni prag (4,1 posto). Koštunica je naveo da su glavni razlog njihovog poraza limitirane mogućnosti za finansiranje kampanje i dodao da je „važno da se obelodani kako je finansirana krajnje agresivna i skupa kampanja SNS, jer bi to bio najdelotvorniji vid borbe protiv korupcije“.¹⁴

O nefer kampanji govorio je i predsednik DS Dragan Đilas,¹⁵ ali je on, u prvom obraćanju javnosti, odbio da kritikuje SNS i da komentariše navodnu kupovinu glasova o kojoj se govorilo tokom izbornog dana.

Čedomir Jovanović (LDP) je ne bez gorčine izjavio da su „rezultati iznenađenje samo za one koji ne znaju u kakvoj Srbiji žive“. Većina istraživača javnog mnjenja uoči izbora je pozicionirala LDP iznad cenzusa. Stranka je, međutim, osvojila samo 3,1 odsto glasova i prvi put od osnivanja (2005) nije ušla u republički parlament. Prema oceni nekih analitičara, razlog za osipanje biračkog tela LDP treba tražiti u njenoj nedovoljnoj kritici vladajuće SNS i flertovanju sa njom. Takav odnos prema SNS njihovo biračko telo nije prihvatilo. Đorđe Vukadinović je to formulisao na sledeći način: naprednjaci bi lakše prihvatili

14 Danas, 17. mart 2014.

15 Konferencija za novinare u izbornom štabu demokrata, 16. mart 2014.

ldp-ovce kao potencijalne partnere, nego što bi ldp-ovci prihvatili naprednjake.¹⁶

Obe demokratske stranke naći će se u budućem parlamentarnom sazivu, ali sa skromnom reprezentacijom. Demokratska stranka je ušla u parlament zahvaljujući Beogradu (na izborima za Skupštinu grada demokrate su osvojile 16 posto glasova). Nova demokratska stranka je preskočila izborni prag glasovima Vojvođana; odnosno, zahvaljujući koaliciji sa Ligom socijaldemokrata Vojvodine (na lokalnim beogradskim izborima NDS je ostala ispod cenzusa). Dramatično urušavanje Demokratske stranke od majskih izbora 2012, rezultat je nemilosrdne kampanje SNS od dolaska na vlast, a kulminiralo je neposredno uoči izborne kampanje, kad je iz nje izašao i preko noći osnovao svoju stranku njen nekadašnji predsednik Boris Tadić. Takođe i njene unutrašnje nesposobnosti da se organizaciono konsoliduje i ideološki i programski konstituiše kao alternativa vladajućoj paradigmi.

Izbori su takoreći, eliminisali opoziciju, pa vlast ostaje gotovo bez ikakvog nadzora i kontrole. Tim pre, što su se mediji do te mere urušili da se potpuno izgubila njihova uloga promotera i zaštitnika javnog interesa. Sve okolnosti ukazuju na to da će SNS dugo vladati; na to upoztrava i jedan od najboljih stručnjaka za analizu javnog mnjenja Srećko Mihailović koji ne očekuje da će Aleksandar Vučić brzo otići „sa mesta na kome se sada nalazi“,¹⁷ prvenstveno „zbog toga što je Vučić uništio opoziciju i Demokratsku stranku koje se neće brzo oporaviti.“¹⁸

16 "Na njihovu (LDP) nesreću, to što bi možda moglo da prođe kod SPS-ovih ili SNS-ovih glasača, nije prošlo kod njihovog, za srpske prilike, ipak natprosečno obrazovnog i politički svesnog biračkog tela", ocenjuje Đorđe Vukadinović, glavni urednik Nove srpske političke misli; Politika, 18. mart 2014.

17 Danas, 17. mart 2014.

18 Isto.

VOJVODINA I REPUBLIKA SRPSKA NA ČEKANJU

Demokratska stranka je zabeležila potpuni debakl i u Vojvodini. Poraz je utoliko teži, jer je na majskim izborima 2012, u pokrajini trijumfovala. Sa tad ostvarenom pobedom, Demokratska stranka ima u Skupštini Vojvodine komotnu većinu u koaliciji sa Ligom socijaldemokrata i Savezom vojvođanskih Mađara.

Vojvodina je još od devedestih na meti centralističkog koncepta beogradskih stranaka. Od 2012. godine SNS je krenula u osvajanje Vojvodine preko tzv. prekomponovanja lokalnih vlasti, da bi se „upodobile“ sa sastavom republičke vlade. Novi Sad je bila prva žrtva tog pohoda. Uprkos takvim smenama u drugim gradovima i opštinama, pa i pobeda na nekoliko lokalnih izbora, pokrajinske vlasti su do sada odolevale takvim pritiscima. Međutim, Demokratska stranka (to važi i za NDS) nije na ovim izborima dobila najveći broj glasova ni u jednoj opštini. Iako to ne mora ništa da znači za opstanak pokrajinskog nivoa vlasti (Skupštine i Vlade), teško je očekivati da će naprednjaci u trijumfalnom „pohodu“ po Srbiji, ostaviti Vojvodinu demokratima.¹⁹

Predsednik pokrajinskog parlamenta i lider Saveza vojvođanskih Mađara Ištvan Pastor tvrdi da za sada ne postoje uslovi za vanredne pokrajinske izbore, a da „Skupština nije igračka za izborna prepucavanja“.²⁰ Pogotovo zbog toga što će sadašnji koalicioni partneri demokrata LSV i SVM nastojati da postanu deo vlasti na republičkom nivou, a to će sigurno imati svoju cenu. Pozicija pokrajinskog premijera Bojana Pajtića je ovim izborima uverljivo oslabljena.

19 Potpredsednik SNS Goran Knežević rekao je da je vlast u Vojvodini izgubila legitimitet i da hitno treba održati i pokrajinske izbore; pri tome je predsednika pokrajinske Vlade pozvao da podnese ostavku; Informer, 20. mart 2014.

20 Danas, 18. mart 2014.

Republika Srpska i dalje ostaje nerešiv problem za region uprkos naporima iznutra i spolja da se situacija u Bosni pokrene sa mrtve tačke. Vučić je u više navrata davao izjave koje se u suštini ne razlikuju od izjava prethodnih vlada. Nakon demonstracija u Federaciji BiH, Vučić je odmah upriličio sastanak sa Miloradom Dodikom i Mladenom Bosićem u Beogradu, uz izjavu da je cilj Beograda da se sačuva Republika Srpska. Tom prilikom Vučić je demonstrirao izvrsno poznavanje situacije u BiH, pogotovo u vezi sa detaljima o demonstracijama u BiH koje su iznadile i samog Dodika i Bosića. Bosnaski mediji tvrde da pozudane i sveže informacije Vučić redovno dobija od, u međuvremenu smenjenog ministra sigurnosti BiH Fahrudina Radončića, s kojim ga odnedavno vežu i prijateljske veze.²¹

21 http://www.slobodna-bosna.ba/vijest/12609/gusinjska_buna_fahrudin_radonchic_referira_vuchicu_0_situaciji_u_bih.htm.

Ukrajinska kriza (ruska aneksija Krima) je ohrabrila očekivanja da se Republika Srpska po istom „modelu“ može priključiti Srbiji. Tim povodom, Dodik je poručio “da je za Republiku Srpsku referendum na Krimu demokratski izraz volje naroda”, kao i da Republika Srpska prati sva slična svetska iskustva i radiće na primerima najboljih iskustava “kada za to dođe vreme”.²² Vučićeva izjava navodi na zaključak da je njegov odnos prema Kosovu i RS nedefinisan. Rekao je “Srbija će pokušati da zaštiti svoje interese i imaće odgovoran odnos prema svom narodu i teritoriji i zato njen stav prema situaciji u Ukrajini mora da bude balansiran, odgovoran i ozbiljan”.²³

22 <http://www.kurir-info.rs/vucic-srbija-nece-imati-neprijateljski-stav-prema-rusiji-clanak-1288559>

23 <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/9/Politika/1555169/Vu%C4%8Di%C4%87%3A+Balansiran+stav+prema+Ukrajini.html>.

ZAKLJUČAK

Izbori 2014, predstavljali su biranje najboljeg izvodjača politike „pragmatičnog srpskog nacionalizma“ koja će promovisati tesnu saradnju sa EU i Zapadom, ali bez prihvatanja njihovog vrednosnog sistema i uz negovanje panslavenskih emocija (odnosi sa Rusijom) i temeljnih postavki srpskog nacionalizma.

Pobeda SNS sa tako ubedljivom većinom pogubna je za politički život Srbije. Takoreći, pluralizam je gotovo nestao. Parlament koji i do sada nije obavljao svoju kontrolnu funkciju imaće još manji značaj i ulogu u ovom sazivu. Partijski uticaj će biti veći nego ikada. Vladimir Goati je izjavio da će se stranke koje nisu prešle cenzus suočiti sa gubitkom državnog finansiranja i sopstvenih donatora, pa će im biti teško da prežive do narednih izbora.¹ Pogotovo što ne rade na izgradnji sopstvenog ideološkog i programskog identiteta, alternativnog u odnosu na vlast.

Buduća vlada, kao i u prethodnom sazivu, do sada nije izašla sa konkretnim programom. Dve godine je potrošila na konstantnu kampanju i demonizaciju drugih partija (posebno DS). Mediji su oduvek bili u službi režima, ali njihovo funkcionisanje u poslednje dve godine prevazišlo je i najgora očekivanja.

Kriza u Ukrajini otvorila je mnoge sumnje u pogledu buduće orijentacije vlade. Činjenica da su Aleksandar Vučić i Ivice Dačić odmah posle izbora otputovali u Moskvu u jeku ukrajinske krize takođe otvara neka pitanja. Izjava o Ukrajini je uznemirila zapadne posmatračke koji pažljivo prate svaki pokret u odnosima Srbije sa Moskvom. Taj odnos je upravo u ovom trenutku od ključne važnosti u pozicioniranju buduće vlade u odnosu na reforme i evropske integracije, posebno članstvo u NATO:

Najviše zabrinjava odnos nove vlade prema Republici Srpskoj koji se i dalje zasniva na politici „očuvanja Dejtonskog sporazuma i Republike Srpske“. Takođe, uznemirava i činjenica da je upravo Milorad Dodik, nakon sastanka sa Aleksandrom Vučićem, imao zadatak da obelodani stav o Ukrajini.

Najveća neizvesnost važi za buduće uređivanje Srbije. U tom pogledu SNS nije dala ni naznake pravca u kom će se kretati, a u praksi je nastavila politiku centralizacije Srbije, posebno u Vojvodini. Vojvodina je najveći poraz onih stranaka koje zagovaraju autonomiju. Međutim, upravo se na ovom pitanju pokazalo da beogradske stranke imaju ambivalentan odnos prema Pokrajini, čak i kada govore o autonomiji.

Ekonomska situacija u Srbiji je kritična i upravo se u toj oblasti očekuje najveći iskorak nove Vlade. SNS je izbore dobila na socijalnoj demagogiji i zbog toga će ubrzo biti suočena sa zahtevima koji podrazumevaju suštinsku reformu sistema i liberalizaciju privrede. To će ujedno biti i najveći test nove Vlade, s obzirom na obećanja koja je nudila u kampanji („Beograd na vodi“, borba protiv korupcije, ugovoreni kredit od milijardu dolara...)

Nedostatak parlamentarne opozicije može biti nadoknađen samo delovanjem građana Srbije, civilnog sektora i medija. Pred njima je izazov da upozore na svaki pokušaj zloupotrebe vlasti. Problem je međutim, u tome što se prosečan građanin više plaši bede nego tiranije.

¹ TV KCN, emisija Informer, 17. mart 2014.